

Pošlost' u pripovijetci „Dama s psićem“ A. P. Čehova

Lovrić, Zrinka

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:216648>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-02**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

Sveučilište u Zadru

Odjel za rusistiku

Diplomski sveučilišni studij ruskog jezika i književnosti; smjer – nastavnički (dvopredmetni)

Zrinka Lovrić

Pošlost' u pripovijetci „Dama s psićem“

A. P. Čehova

Diplomski rad

Zadar, 2021.

Sveučilište u Zadru

Odjel za rusistiku

Diplomski sveučilišni studij ruskog jezika i književnosti; smjer – nastavnički (dvopredmetni)

Pošlost' u pripovijetci „Dama s psićem“ A. P. Čehova

Diplomski rad

Studentica:

Zrinka Lovrić

Mentorica:

Doc. dr. sc. Adrijana Vidić

Zadar, 2021.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Zrinka Lovrić**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Pošlost' u pripovijetci „Dama s psićem“ A. P. Čehova** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 29. rujna 2021.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. O <i>pošlosti</i>	3
2.1. Povijest i sadašnjost termina.....	3
2.2. Čehov i <i>pošlost'</i>	5
3. <i>Pošlost'</i> u „Dami s psićem“	9
3.1. Prvi dio: Jalta, upoznavanje.....	10
3.2. Drugi dio: Jalta, veza.....	13
3.3. Treći dio: Moskva, grad S.	17
3.4. Četvrti dio: Moskva, otvoreni kraj.....	20
4. Zaključak.....	22
5. Bibliografija	23

1. Uvod

Ovaj diplomski rad bavit će se fenomenom *pošlosti* u Čehovljevoj pripovijetki „Dama s psićem“. Uz pomoć rječnika i dostupne literature pokušat ćemo približiti sadašnje značenje riječi *pošlost'*, ali i ono koje je imala kroz povijest, te objasniti prijepore vezane uz nju. Potom će se preći na analizu pripovijetke upravo kroz prizmu tog fenomena. Riječ je naime o jednom od najvažnijih pojmova ruske kulture od četrdesetih godina 19. stoljeća naovamo (Glebkin 242), o fenomenu koji nije ništa manje, a možda je čak i više svojstven ruskoj kulturi od „sakramentalnih 'čežnja (*toska*), duša (*duša*) i sloboda (*volja*)“ (Vorkačev i Vorkačeva 21), a kojim „tvorci kulturne norme označavaju način ponašanja, sustav vrijednosti, stil života i razmišljanja o životu“ i to s negativnim predznakom koji je povijesno gledano imao izmjenjiv semantički sadržaj (Glebkin 242). Govorimo o „ruskoj verziji banalnosti s karakterističnim nacionalnim načinom metafizike i visokog morala te osobitoj sponi seksualnog i duhovnog“, ta jedna riječ obuhvaća „trivijalnost, vulgarnost, seksualni promiskuitet i manjak duhovnosti“, pa je „rat protiv *pošlosti* postao kulturna opsesija ruske i sovjetske inteligencije od šezdesetih godina 19. do šezdesetih godina 20. stoljeća“ (Boym 41). Svetlana Boym je mišljenja da po svoj prilici „nigdje u svijetu nije bilo takve konzistencije u borbi protiv banalnosti“ (41).

Ista autorica *pošlost'* svrstava u niz mitova svakodnevnice u kojem su još, na primjer, *byt, meščanstvo* i *kul'turnost'*, a *pošlost'* u studiji *Common Places: Mythologies of Everyday Life in Russia* između ostalog analizira upravo na primjeru „Dame s psićem“. Tu je pripovijetku A. P. Čehov napisao u listopadu 1899. godine. Iste se godine zbog zdravlja preselio iz Moskve u Jaltu, u kojoj će se odviti prva dva od četiri dijela pripovijetke, pa su svi piščevi opisi i svi dojmovi o Jalti bili osobni. Prva se „klica“ buduće pripovijetke pojavljuje 1866. godine u Čehovljevim bilješkama gdje nalazimo naslov „Dama s mopsom“ (Novikova 160). U bilješkama iz 1896. i 1897. pojavljuju se i gubernatorova kći u krznu i čipka nalik na krljušti, što su motivi iz konačne verzije pripovijetke, ali istih tih godina nalazimo i zabilješke o odmarališnim romansama (*kurortnyj roman*). U piščevim bilješkama ne nalazimo više ništa što bi se dalo povezati s budućom pripovijetkom, a onda se ona sama pojavljuje u časopisu *Russkaja mysl'* iste godine kada je napisana (160-161). Ovako je opisuje Svetlana Boym:

Nakon što vodi ljubav sa svojim novim poznanikom u odmarališnom gradu Jalti junakinja (...) počinje plakati pa onda izjavljuje da je postala „*pošlaja* žena“. Njen ljubavnik naručuje komad lubenice koju mu donose na porculanskom poslužavniku sa zlatnim rubom. Posramljuju ga njene suze koje nisu u skladu s dobrim ukusom konvencionalne, hladne i blazirane odmarališne romanse. Upravo sram i mamac *pošlosti*

pretvaraju taj usputni preljub u zapadnjačkom stilu u tipično rusku ljubavnu priču, zajedno sa suzama, sivim haljinama, jesenskim pejzažima i nostalgijom. (Boym 41)

E. I. Lelis u pripovijetci prepoznaje isprepletenost dvaju kompleksa sižejnih motiva, od kojih se prvi odnosi na „duhovni preporod“ junaka i junakinje, to jest na „oslobođenja iz ropstva *pošlosti* putem moći ljubavi“, a drugi se odnosi na „osjećaj nepodnošljivosti, tamničke tjesnoće onog što je *pošloe*“, što se u pripovijetci reflektira kroz dvije ključne riječi – „javni i tajni život, koje se pojavljuju tek na postkulminacijskom mjestu u pripovijetci kada oboje junaka – i Ana Sergejevna i Gurov, osvještavaju nužnost da tajno žive“ (Lelis 137-138). U pripovijetci će se izrijekom pojaviti i pridjev *pošlaja*. Za početak ćemo objasniti što ta riječ znači i zašto je zanimljiva za proučavanje i analizu.

2. O pošlosti

S. I. Ožegov pod pridjevom *pošlyj* podrazumijeva onog tko je „nizak u moralnom smislu, bezukusno-neotesan, lišen idejnih interesa i potreba“ (Ožegov 476), a u četverotomnom akademskom rječniku ruskoga nalazimo još i „sitan, ništavan, osrednji“ te „neoriginalan, onaj koji je dosadio, plitak, banalan“ (Rožanova i Matveev 476). U rusko-hrvatskom rječniku za pridjev nalazimo značenja „plitak, otrcan, trivijalan, banalan; prostački šaljiv, mastan, vulgaran, grub, prost, neduhovit, bez ukusa“ te za imenicu „otrcanost, prosječnost, banalnost, trivijalnost, nepostojanje duhovnih interesa; prostota, grubost, ordinarnost, vulgarnost“ (Poljanec i Madatova-Poljanec 645). Kako vidimo, ima dosta raznoliko i, kako ćemo vidjeti, vrlo kulturno specifično značenje pa je, na primjer, Vladimir Nabokov tvrdio da uopće ne treba prevoditi tu riječ koja u sebi „obuhvaća banalnost, manjak duhovnosti i seksualnu opscenost“ (Boym 3), nego da je treba transliterirati, kao što mi činimo u ovom radu.¹

2.1. Povijest i sadašnjost termina

Svakako na početku treba odmah kao zanimljivost istaknuti da sve do sredine 19. stoljeća koncept ne postoji kao imenica koja se tek tad izvodi iz pridjeva *pošlyj*. Pridjev je pak nastao iz glagola *pojti*, to jest iz oblika *pošel* ili *prošel* koji označavaju nešto što je prošlo ili ostalo u prošlosti, a negativne konotacije nečega što je zastarjelo počinje pomalo zadobivati za vladavine Petra I. Značenje običnosti termin dobiva kroz vezu s običajem, to jest tradicijom koja sve do kraja 17. stoljeća tad ima posve pozitivne konotacije (Vorkačev i Vorkačeva 22). U 18. stoljeću se termin „skoro uopće nije koristio“ (Glebkin 242), a u 19. stoljeću se ono što se prethodno odnosilo isključivo na nešto što bi bilo „staro ili tradicionalno“ – *pošlye ljudi* bili su jednostavno preci – počinje negativno vezivati uz takve pojave kao što su „ukus, moral, seksualnost ili vrag“ (Boym 42). Riječ *pošlost'* je u konačnici svojevrsan rezultat „složenog i višetračnog 'uvoza i zamjene' (*importozameščenie*)“ jer se u Puškinovo vrijeme dijelom sinonimski poklopila s banalnošću, vulgarnošću i trivijalnošću, koje je ruski jezik pozajmio od francuskoga, a u 19. stoljeću zahvaljujući njemačkome romantizmu, koji se „bunio protiv buržoaskog filistarstva“, riječ nepovratno dobiva negativno značenje (Vorkačev i Vorkačeva 22). *Pošlost'* s približavanjem početka 20. stoljeća dobiva i dimenzije značenja koje se odnose

¹ Međutim, Boym primjećuje da promišljajući *pošlost'* Nabokov u nju često i sam zapada vjerujući da su „samo Rusi bili u stanju stvoriti koncept *pošlosti*, a bili su u stanju zbog 'dobrog ukusa kakav je bio u Staroj Rusiji'“ (41).

na „odsutnost duhovnosti i viših interesa“, u suvremenom razgovornom ruskom se „sve češće izjednačava sa skarednošću, nepristojnošću, prostotom (...), a značenje odsutnosti visokih ideala i romantizma u semantici riječi prelazi u drugi ili neki još dalji plan“ (22). Odnosno, „u semantičkoj povijesti ocjenski dio (*ocenočnaja čast'*) neprekidno 'mutira' od objektivnosti prema subjektivnosti: od oznake kalibriranih objektivnih svojstava iskonskoga do širenja prema oznaci subjektivnosti estetskog ukusa, normi vladanja i etike“ (22).

Svetlana Boym „negativnu metamorfozu“ riječi koja se odnosila tek „na prošlost i na stare i uobičajene stvari“ prepoznaje u „paradoksu ponavljanja i tradicije“, koji su svakako „temeljni za ljudski opstanak, za rad pamćenja i očuvanje kulture, za razvoj umjetničkog i svakodnevnoga jezika“, ali kod *pošlosti* je riječ o „ponavljanju koje se pokvarilo, običaju pretvorenom u istrošeni klišej, tradiciji svedenoj na beskrajn niz postupaka koji dokidaju sva estetska i kritička eksperimentiranja“ (Boym 46). Naravno da je pojava prepoznata kao negativna vrlo brzo dobila i svoje kritičare pa se može govoriti o ratu protiv banalnosti koji se manifestira kao „potreba da se bude ne-običan (*un-common*), to jest, niti banalan niti filistarski, a da se istodobno odražava i duh običnog (*common*) naroda. U ranom 19. stoljeću mjera aristokratskog dobrog ukusa izražavala se frazom *comme il faut* pa se „ne *comme il faut'* čini kao prethodnik *pošlosti*“ (56-57).

Granice između sfera seksualnosti, duhovnosti i umjetnosti kojima *pošlost'* pripada na Zapadu se razlikuju od onih u Rusiji gdje su „svakodnevni život, usputne ljubavi i duhovno propadanje ostali povezani“, a „ruski intelektualci svakodnevni život nikada nisu pojmlili kao nešto posve sekularno“ (Boym 44). Čini se, međutim, da je od svih dimenzija značenja termina ona koja se odnosi na seksualnost općenito najneobičnija. Na prvi se pogled čak može doći do krivog zaključka da se seksualnost lišena duhovnosti, kakav je slučaj kod *pošlosti*, odnosi isključivo na prostituciju. Međutim, Boym to opovrgava navodeći kao argument slučaj prostitutki koje su stvorili Dostojevski ili Tolstoj jer su „dovoljno ekstremne da se mogu osloboditi grijeha“. Zamka *pošlosti* je u svakodnevnoj seksualnosti u kojoj vidi „kulturnu prijetnju“. Nije dakle riječ o seksu općenito, već je opasnost u „seksualnosti kao zasebnoj i autonomnoj sferi postojanja“, onoj koja gaji „ukus za opsceno ili pretjeranu sentimentalnost“ (Boym 45). Samo takva seksualnost „predstavlja grešno carstvo vraga“, „banalizirana je i zamagljuje razlike između visoke i niske narodne kulture“, pretvara „tradiciju u modu, ljubav u seksualnost, duhovnost u trivijalnost“ (46).

Prema Vladimiru Nabokovu, nije riječ samo o „očitoj, neprikrivenoj darovitosti, nego uglavnom o lažnom, umjetnom značaju, o umjetnoj ljepoti, u umjetnom umu, umjetnoj

privlačnosti“, a kada nešto ocjenjujemo kao *pošloe*, sudimo istovremeno i estetski i etički. Nabokovu se čini i da ništa istinski izvorno ne može biti *pošloe*, kao što primjećuje i da je vrlo rijetko *pošljak* čovjek koji živi odvojen od civilizacije, jer „*pošlost'* pretpostavlja vanjsku stranu, fasadu, vanjski sjaj. Da bi se pretvorio u *pošljaka*, seljak se mora prebaciti u grad“ (Nabokov n. pag.). U razgovoru za časopis *The Paris Review* navodi još efektnije objašnjenje *pošlosti*.

Otrcano smeće, vulgarni klišeji, filistarstvo u svim mogućim fazama, imitacije imitacija, lažne svetinje, grupa, moronska i neiskrena pseudoknjiževnost – to su neki očiti primjeri. Želimo li otkriti *pošlost'* u suvremenoj književnosti, moramo je tražiti u frejdoovskoj simbolici, izjedenim mitologijama, u društvenom komentaru, humanističkim porukama, političkim alegorijama, u pretjeranoj brizi za klasu ili rasu i u svima poznatoj novinarskoj poopćenosti. *Pošlost'* progovara u konceptima poput „Amerika nije ništa bolja od Rusije“ ili „Svi dijelimo krivnju s Njemačkom“. Cvjetovi *pošlosti* cvatu u frazama i terminima kao što su „trenutak istine“, „karizma“, „egzistencijalno“ (ako se ozbiljno koristi, „dijalog“ (kada se primjenjuje na političke pregovore među nacijama) i „rječnik“ (kao da se nanosi na četkicu). Izbaciti u jednom dahu Auschwitz, Hirošimu i Vijetnam je buntovna *pošlost'*. (...) Jedno od najomiljenijih uzgajališta *pošlosti* je oduvijek bila Umjetnička Izložba; tamo je proizvode takozvani skulptori dok koriste alat razoritelja, grade koljenaste slaboumnike od nehrđajućeg čelika, Zen stereo uređaja, stiroporskih hoacina, predmeta pronađenih u nužniku, topovskih kugli, konzerviranih okruglica. (...) Popis je dug i, dakako, svatko ima vlastiti *bête noire*, vlastitog tamnog ljubimca u tom serijalu. Moj je zrakoplovna reklama: mrtva ozbiljna djevojka servira zakusku mladom paru – ona ekstatično zirka na kanape od krastavca, on se čeznutljivo divi hostesi. I, naravno, *Smrt u Veneciji*. Vidite sad o kolikom je rasponu riječ. (Gold n. pag.)

2.2. Čehov i *pošlost'*

Ne čudi da je *pošlost'* stekla negativno značenje u epohi romantizma vođenoj jedinstvenošću i individualizmom koji su po značenju *pošlosti* izravno suprotstavljene. Pridjev nalazimo kod Puškina u romanu *Evgenij Onjegin* kada Onjegin na Tatjaninom imendanu njezinoj sestri Olgi

„nježno (...) prignut šapće nešto, / madrigal neki *otrcan*“ (Puškin 2004, 111).² I sama Olga, ispostavlja se, nije ništa manje *pošlaja* od madrigala, a takav je već i kontekst njegove upotrebe: konvencionalnog udvaranja u visokom društvu (Boym 43). Vladimir Glebkin kao najbolji primjer Puškinovog rekonceptualiziranja značenja pojma navodi frazu *pošlye poluistiny* iz „Aleksandra Radiščeva“ kojom označava „presudbe koje imaju karakter općih mjesta, ali zbog toga ništa manje ne izražavaju tvrde i opasne zablude koje nas udaljuju od istine“ (243).

Premda pod Puškinovim utjecajem, kod Gogolja se pojavljuju nove konotacije značenja koje iskazuju „parametar veličine“ i to veličine ličnosti pa je za njega *pošlyj* „ništavan, primitivan, nevažan“ (Glebkin 243). „Dobivamo trokomponentnu strukturu presudnu za rusku kulturu druge polovine 19. stoljeća čija dva krajnja pola zadaju oni koji u sebi nose višu istinu: narod, junačka ličnost koja je spremna žrtvovati da služi narodu“, u sredini su oni koji žive „bez božanstva, bez nadahnuća“, a važno je napomenuti i da za Gogolja *pošlost'* nikako nije iskonsko ruska niti se može naći u iskonsko ruskom okružju, „ona je organski strana ruskom čovjeku, karakterizira ili posve drugu kulturnu tradiciju ili ono što je nerusko, strano u samoj ruskoj kulturi“. Prema tome, „[i]stinski ruski čovjek ne može biti *pošlyj*“ što će i nakon Gogolja ostati vrlo važna konotacija značenja (Glebkin 243).

Analiza evolucije pojma *pošlost'* u kulturi druge polovine 19. stoljeća potvrđuje njegove stalne invarijante. Ishodišna intuicija koja stoji iza raznolikosti kulturnih smislova *pošlosti* je jezična, točnije semiotička. *Pošlyj* čovjek je onaj koji se izražava u klišejima, općim mjestima, a uvjeren je da tih općih mjesta ima sasvim dovoljno da se izraze bilo kakve i bilo koliko duboke misli i ideje, da se punocjeno opći s bilo kojim sugovornikom. Takva uvjerenost mu daje osjećaj uspokojenosti i samozadovoljnosti: *pošlost'* nikada samu sebe ne osvještava kao *pošlost'*. Neopterećeni vlastitim mislima, *pošlye* ljudi „u tili čas pristanu svakako uz trenutno najpomodniju ideju kako bi je odmah vulgarizirali (*opošlit'*) (Dostojevski, *Zločin i kazna*).³ *Pošlosti* jezika odgovara *pošlost'* svakodnevnice (*byta*) koja također predstavlja neki iskaz u prostoru i vremenu:

² „I, naklonjas', ej šepčet nežno / Kakoj-to *pošlyj* madrigal“ (Puškin 2013: 231). Zanimljivo je da se, kada se pridjev pojavljuje kasnije u romanu, dovodi u vezu s okupljanjima u visokom društvu. U 7. poglavlju nalazimo: „Tat'jana vslušatsja želaet / V besedy, v obščij razgovor; / no vseh v gostinoj zanimaet / Takoj bessvjaznyj, *pošlyj* vzdor;“ (2013: 306) („Uključiti se Tanja hoće / u domjenak, u opći skup, / al' čitav salon složno poče / razgovor bezvezan i *glup*“ [2004, 152]). Slično je i u 8. poglavlju: „Pred hozjajkoj legkij vzdor / Sverkal bez glupogo žemanstva, / I prevral ego mež tem / razumnyj tolk bez *pošlyh* tem“ (2013, 362) („[Z]bor živnu; ispred gazdarice / bljesnula lake besmislice / bez blesave neprirrodnost, / a prekida ih povremena / razumna riječ bez *trošnih* tema“ [2004, 166]).

³ U prijevodu Zlatka Crnkovića koji koristimo u radu citat je na stranicama 335 i 336.

interijer, odjeća, geste i ovdje reproduciraju tradicionalne klišeje, opća mjesta, izražavaju neki uprosječeni stil života u kojem nestaje individualnost.

Takvo svojstvo pomiče fenomen *pošlosti* u ravan estetike: *pošlost'* govori o ljudskom nedostatku osjećaja za estetsko, sposobnosti da se razlikuju nijanse i polutonovi u višebojnoj raznolikosti i složenosti života. To je, međutim, tek jedan aspekt, vanjska manifestacija bolesti. *Pošlost'* ne treba poistovjećivati s lošim ukusom: glavna kod *pošlosti* nije pokvarena percepcija harmonije, već težnja da se „bude poput svih“, odbijanje individualnog odabira. Riječ je o onoj vrsti bezumlja koje je Kierkegaard nazvao potpunom odsutnošću unutarnjega. U tom se slučaju život podvrgava posljedičnom i posvemašnjem oprosječivanju: prosječnom pogledu na život, prosječnom sustavu vrijednosti, prosječnom stilu života i u vezi s tim ograničenosti pogleda, egoističnosti, neotesanosti. Jedan od osnovnih atributa takvog načina postojanja postaje dosada koju jako osjeća svaki misaoni i osjećajni čovjek koji u takvu sredinu dolazi izvana. (Glebkin 243)

Što se Čehova tiče, kod njega je prema Boym *pošlost'* onkraj kategorija dobra i zla, odnosno, „ne može se opisati iz jedinstvene moralne perspektive kao kod Tolstoja“. Poziva se na Borisa Ejhenbauma koji je Čehova smjestio u „alternativnu struju ruske književnosti: sekundarnu, provincijsku književnost u tradiciji Pisemskog i Ljeskova, koja je preživjela u nazadnim, zaturenim mjestima Rusije“ i koja kao takva nije „propovijedala“ niti je „podučavala“, nije se „fokusirala na 'ukleta pitanja' ruskih dječaka u stilu Dostojevskog, već je samo opisivala nepromjenjivi ruski svagdan“ (52). Ista autorica smatra da je Čehov „podozriv prema samoj podjeli na velike i male stvari, na goleme povijesne drame i svakodnevnu dosadu“ pa je kod njega *pošlost'* neraskidivo povezana sa svakodnevnicom. Čini život „življivim ali ne nužno i vrijednim življenja“, možemo o njoj govoriti istovremeno kao o „bezvrijednosti i jamstvu opstanka“, te se ne može „personificirati u obliku nekog određenog demonskog ili grotesknog lika, već je prije riječ o sili koja zamagljuje i potkopava i junake i priču“ (52). U Čehovljevim pričama vidi strukturnu sličnost koja se manifestira u „napetosti između žudnje da se žudi i žudnje da se ne žudi“, to jest „između pripovijesti o žudnji i dosade pripovijesti“, pri čemu dosada postaje *pošlost'* kada postane „bolna, obremenjena krivnjom i kad joj se ne može uteći“ (52). Promatramo li *pošlost'* u prostornim terminima, kod Čehova ona nalikuje zatočeništvu, „nametanju granice koja se hipotetski može prekoračiti ili nanovo potvrditi“, a nerijetko je riječ o „kućanskom prostoru (...) čiji stanovnici sanjaju o bijegu i vrlo često završe tako da pobjegnu od svojih snova“ (52). Može se zaključiti da se

kod Čehova *pošlost'* iz duhovne sfere seli u onu ljudskih odnosa, posebno onih između dva spola: „piše priče o nesretnim obiteljima i nesretnim neženjama čija je suptilna nesreća predosadna i neznčajna, prenedidaktična za melodramatsku ili metafizičku imaginaciju“, „o ljudima koji su jednom prije bili mladi, zaljubili se, stupili u brak i bili nesretni“, po čemu se njegov koncept obiteljske sreće kao „legla banalnosti“ ne može poistovjetiti s Tolstojevim kod kojeg je riječ o mjestu „duhovnog preporoda“ (52-53). Boym zaključuje da su Čehovljeve priče uglavnom o dvjema vrstama nesreće, „one u kojima je romansa bila moguća, ali nikad nije bila konzumirana zbog zagušujuće svakodnevne rutine, i one u kojima je romansa konzumirana pa protagonisti moraju pobjeći od zagušujuće inercije sretnog kraja“ (53). U „Dami s psićem“ se pak „diskurs *pošlosti* mijenja i vulgarnost se poetski nanovo ocjenjuje. Umjesto bijega od trivijalnosti, priča nudi neke njezine nove, nježne definicije“ (55) jer kada, na primjer, Gurov ode u posjet Ani u gradić S. u kojem živi u nesretnom braku s mužem koji podsjeća na lakaja, u kazalištu ugleda ženu s vulgarnim lornjonom koja ni po čemu nije posebna, ali taj „vulgarni lornjon postaje poetski element priče koji prikrivaju znakove nesavršenosti što je čini simpatičnom. Njezina provincijska nespretnost i nedostatak bilo kakve izvještačenosti nude nadu bijega od zagušujućih klišeja dobrog ukusa i društvene konvencije“ (56).

Pošlost' i poezija, *pošlost'* i ljubav, nisu uvijek na suprotnim polovima; zapravo *pošlost'* kao i ljubav i poeziju treba stalno redefinirati i nanovo uokviravati: staromodni okviri mogu zadobiti šarmantnu auru dok se sama institucija „dobrog ukusa“ može pretvoriti u izlizani klišej. Ono što neki zovu *pošlost'* i vulgarnost su dijelovi i paketi iskustva svakodnevnice s njenim minornim događanjima i uobičajenim tričarijama, s njenim malim zadovoljstvima i malim bolima. *Pošlost'* ovdje ima nježan šarm, opisana je iz perspektive ljubavnika i nikad nije opredmećena. Taj šarm *pošlosti* onda daje auru s poetskim potencijalom. Na kraju krajeva, banalno je imati vezu s udanom ženom sa sivim očima u ljetnom odmaralištu, još bi banalnije bilo zaljubiti se. Ali ostati zaljubljen, barem dok priča traje, izmiče banalnosti. (56)

3. *Pošlost'* u „Dami s psićem“

„Dama s psićem“ je pripovijetka koja pripovijeda o onom što je najprije bila obična, prolazna morska avantura između Ane Sergejevne i Dmitrija Dmitriča Gurova, a do kraja pripovijetke postaje prava ljubav. Podijeljena je na četiri dijela koji prikazuju napredovanje tog odnosa. U prvome upoznajemo sredovječnog Dmitrija Dmitriča i mladu plavušu, Anu Sergejevnu, koja je došla odmoriti na Jalti sa svojim malim bijelim špicom. U drugome dijelu događaju se preljub i Anino kajanje, ali i nastavak njihovog tajnog druženja na Jalti i njen odlazak kući. Gurov je predstavljen kao bezosjećajan muškarac, kojemu je namjera bila samo se dobro provesti. U trećem dijelu se, međutim, dogodi njegovo osvješćivanje i prepozna je dosadu i prazninu svoga moskovskog života, što ga dovede do potrage za Anom Sergejevnom u njenom gradu. U četvrtome dijelu vidimo nastavak njihovih tajnih, ali ovaj put posve iskrenih i snažnih susreta u Moskvi. Pripovijetka ima otvoreni kraj.

Prema Svetlani Boym u „Dami s psićem“:

klišejni romanse ne vode do ironičnog raspleta, već do nježne ljubavne priče s otvorenim krajem. Gurov je tipičan Rus, pripadnik srednje klase, sredovječan i u krizi srednjih godina (ako bismo to postavili u suvremene američke klišee). U braku je oduvijek i oduvijek nevjeran; njegov pogled na žene je poput vreće iz koje grabi vulgarne klišee poput onog o „nižoj rasi“. Gurova se zato može zvati *pošljakom*. Samu riječ *pošlost'* koristi Ana Sergejevna nakon njihovog prvoj seksualnog susreta. Naziva sebe „*pošlaja* žena“, što je tu sinonim za palu ženu. Njezina je ispovijest dovodi do suza, ali melodramatski potencijal priče je ipak odmah podriven. (...) Priča o intimnosti tog para ostaje tajna i Gurov nema riječi da o njoj govori. Nazad u Moskvi pokušava svojim muškim prijateljima govoriti o njoj: „Upoznao sam šarmantnu ženu u Jalti“, kaže Gurov. „Svinjetina zaudara“, odgovara prijatelj i tako obznanjuje klišee fragmentarne društvene komunikacije, konvencionalne komunikacije u kojoj su ženski šarm i miris svinjetine zamjenjivi označitelji.⁴

U njihovom prvom razgovoru Gurov i Ana spominju klišee o dosadi – dosadno je biti na odmoru, dosadno je biti kod kuće. Moskva i Krim ne nude bijeg, tek različite vrste uobičajenog i druge vrste dosade. Priča se odmotava kroz nelinearna križanja različitih

⁴ U Čehovljevom izvorniku nije riječ o svinjetini kao kod Svetlane Boym („This pork has a smell,' answers a friend by way of response [...]), već o jesetri („A daveča vy byli pravyy: osetrina-to s duškom“).

prostora zatočeništva – prijestolnice, morskog odmarališta, provincijskog grada, bijega iz monotonog bračnog života u preljubništvo, od neočekivane ljubavi do zdravorazumskog života i nazad. To ne sprječava poznatu pripovijest o bijegu od trivijalnosti svakodnevnog postojanja, ali nudi samo bijeg ili tek zaobilaženje od predvidivih pripovijesti. (55)

Više je aspekata *pošlosti* u ovoj pripovijetci, no mi ćemo se fokusirati na glavnog junaka i pokušati pročitati pripovijetku kao onu u kojoj čovjek – protagonist Gurov – trijumfira nad *pošlosti* okoline. Pokušat ćemo pokazati kako ga do pobjede u borbi s *pošlosti* vodi upravo susret s Anom Sergejevnom i otkrivanje autentičnih emocija koje u njegovu slučaju kulminiraju suosjećanjem.

3.1. Prvi dio: Jalta, upoznavanje

U prvom dijelu pripovijetke Gurov je nesumnjivo *pošlyj*. U odmaralištu na Jalti se nalazi već dva tjedna, bez obitelji je, dosadno mu je i poznato sve, a stječe se dojam da je tako i svima ostalima jer svi primjećuju kada se pojavi neka pridošlica. Pridošlica je i mlada plavuša koja po promenadi šeće s psićem. Kada je počne sretati u šetnji, pomisli da „[a]ko je ona tu bez muža i bez znanaca (...), ne bi bilo loše upoznati se s njom“ (Čehov 1988, 348). Ako čitatelju ta junakova misao nije bilo dovoljna da pretpostavi kako je Gurov zavodnik željan avantura, odmah nakon nje slijedi karakterizacija koja tu stranu njegove ličnosti u potpunosti osvjetljava.

On još nije navršio četrdesetu, ali je već imao kćerku od dvanaest godina i dva sina gimnazijalca. Oženili su ga rano, dok je još bio student druge godine, i sada mu je žena izgledala dva puta starija od njega. Bila je to visoka žena, crnih obrva, uspravnog držanja, važna, solidna i, kako je sama za sebe govorila, intelektuala. Ona je mnogo čitala, u pismima nije pisala debelo „jer“, muža nije nazivala Dmitrijem nego Dimitrijem, a on ju je potajno smatrao ograničenom, uskom, neotmjenom, bojao se nje i nije volio boraviti kod kuće. On ju je već davno počeo varati, varao ju je često, i vjerojatno se zato o ženama izražavao gotovo uvijek ružno i, kada bi se u njegovoj prisutnosti o njima govorilo, nazivao bi ih:

- Niža rasa!

Njemu se činilo, da je dovoljno poučen gorkim iskustvom da bi ih mogao nazivati, kako hoće, pa ipak bez „niže rase“ ne bi on mogao provesti ni dva dana. U muškom društvu

bilo mu je dosadno, nije se osjećao svoj, bio je nerazgovorljiv i hladan, ali kad bi se nalazio među ženama, osjećao se slobodno i znao je o čemu treba s njima govoriti i kako se treba vladati; čak i šutjeti među njima bilo mu je lako. U njegovoj vanjštini, u karakteru, u cijeloj njegovoj prirodi bilo je nešto privlačno, nešto, što se ne da definirati, a to je žene k njemu vuklo i mamilo; on je bio toga svijestan (sic!), a njega je samoga neka sila vukla k njima.

Mnogostruko iskustvo, odista gorko, poučilo ga je odavno, da svako zbliženje, koje isprva tako ugodno razonođuje život i čini se dragom i lakom pustolovinom, kod čestitih ljudi, osobito Moskovljana, koji se teško zanesu i neodlučni su, neminovno izraste u čitav problem, neobično kompliciran, i položaj na kraju krajeva postaje težak. Ali kod svakog novog susreta sa zanimljivom ženom to mu je iskustvo nekako izmicalo iz svijesti, on je htio da poživi, i sve mu se činilo veoma jednostavno i zabavno. (348-349)

Tako je bilo i taj put. Zaboravio je tegobna iskustva i iskoristio prvu priliku da se upozna s damom s psićem. Kao iskusnom zavodniku, dovoljno mu je bilo da je pogleda i da zaključi da ima prostora da krene u akciju, odnosno „[nj]en izraz lica, hod, haljina, frizura, govorili su mu, da je iz pristojnog društva, udata, da je u Jalti prvi put, da je sama i da se tu dosađuje“ (Čehov 1988, 349). Međutim, Gurov počinje da mašta o posebnoj vrsti ekspresne, neobavezne i prolazne veze s potpunom neznankom, pa „kad je dama sjela za susjedni stol, tri koraka daleko od njega, on se sjeti tih priča o lakim pobjedama, o izletima u gore, i odjednom ga obuze sablažnjiva misao o brznoj, kratkotrajnoj vezi, o romanu s nepoznatom ženom, kojoj ne znaš ni imena ni prezimena“ (349). Veza sa seksualnom komponentom *pošlosti*, onom u kojoj je seksualnost lišena bilo kakve duhovnosti, više je nego jasna. Boym smatra da je kod Čehova *pošlost'* neraskidivo povezana sa svakodnevnicom, da čini život „življivim, ali ne nužno i vrijednim življenja“ (52), što se itekako može povezati s upravo navedenim opisom junakovog života. Možemo zaključiti da Dmitrij živi život koje mu je odredila okolina, štoviše, po svojoj prilici nije oženio iz zrele ljubavi već „[o]ženili su ga rano“ sa ženom koju sad prezire i koje se boji. Najvjerojatnije su ga oženili iz koristi jer kasnije saznajemo da je od filologa postao bankar i to dobrostojeći jer ima dvije kuće u Moskvi.⁵ I za njegovu suprugu bi se svakako moglo reći da je *pošlaja*. Premda u pripovijetci nema detalja iz njihovog odnosa, činjenica je da je muž vara često i oduvijek, a da na to ne reagira (vidjet ćemo kasnije u

⁵ „Gurov je pričao, da je on Moskovljanin, po obrazovanju filolog, ali da služi u banci; da se nekada spremio da pjeva u privatnoj operi, ali je to napustio, da ima dvije kuće u Moskvi...“ (Čehov 1988, 350).

pripovijetci da ne reagira kada on u trećem dijelu, zanesen jaltanskim uspomnama, pokušava pred njom neodređeno govoriti o ljubavi). Živi, dakle, neautentičan obiteljski život u kojem je fasada važnija od sadržaja, a u to se uklapaju i detalji poput onog da sebe naziva intelektualkom, a muža modernijim umjesto stvarnim oblikom njegova imena.

Da nešto nije posve u redu s brakom Ane Sergejevne, to jest da postoji određena otuđenost od muža, pažljiv čitatelj može shvatiti čim sazna ono što je Gurov saznao o njoj u njihovoj prvoj šetnji, a to je:

da je odrasla u Petrogradu, ali se udala u S., gdje živi već dvije godine, da će provesti u Jalti još mjesec dana, i da će po nju možda doći muž, koji također želi da se odmori. Ona nikako nije mogla objasniti, gdje služi njen muž – u gubernijskoj upravi ili u zemskoj upravi, – i to je njoj samoj bilo smiješno. Gurov dozna još i to, da se zove Ana Sergejevna. (Čehov 1988, 350)

Čitatelju možda neće umaći niti činjenica da je Gurovljeva prvobitna zamisao o vezi s neznankom propala jer saznaje njezino ime. Svjestan je i da je Ana Sergejevna dosta mlađa od njega i da je nedavno završila institut (on sam ima kći dvanaestogodišnjakinju koja pohađa institut), obrazovnu instituciju internatskog tipa koja se dovodi u vezu s naivnošću i neiskvarenošću.⁶ Čini to i sam Gurov kada je se prisjeća u svojoj sobi nakon prvog dana poznanstva, odnosno „sjeti se, koliko je još bojažljivosti i nespretnosti bilo u njenom smijehu, u razgovoru s nepoznatim čovjekom, – mora da je sad prvi put u životu sama, u takvoj prilici, kad za njom idu i u nju gledaju i govore s njom samo s jednim, prikrivenim ciljem, za koji nije moguće da ga ona ne naslućuje“ (Čehov 1988, 350). Međutim, po svoj prilici osjeća i neki nesklad kod nje, to jest da je zapravo nesretna jer je prije nego što je usnuo pomislio da „[i]ma u njoj nešto, što pobuđuje sažaljenje“ (350).

⁶ Kako navodi Vidić, „[p]riroda toga tipa obrazovanja ostala je zabilježena i u ruskome jeziku. Prema rječniku Poljanca *institutka* ne označava samo zastarjelo 'institutkinja', koje se odnosi na učenicu privilegirane srednje škole, nego figurativno označava naivnu djevojku institutskog odgoja“, a Aleksandr Belousov dodaje „da slično dodatno značenje ne postoji za riječi *gimnazistka* ili *kursistka*, niti su se te dvije tako obilato reproducirale u poslovicama, anegdotama ili u književnosti. U književnosti se na internatkinje (rus. *institutki*) gledalo dvojako, no s jednakim fokusom na nevinu djetinjastost. Dok se u ranim tekstovima klasicizma, sentimentalizma, pa čak i romantizma veličalo ponašanje i izgled djevojaka, postojao je i suprotstavljeni pogled koji je na sve što su prethodnici smatrali vrlinama gledao s podsmijehom“ (77-78).

3.2. Drugi dio: Jalta, veza

Od upoznavanja do formaliziranja odnosa među njima, to jest do stupanja u spolne odnose, prošlo je tjedan dana. Drugi dio započinje opisom meteorološki napete atmosfere i priprema čitatelja na dramatičnu promjenu u odnosu koja slijedi. Po sobama je „bilo zagušljivo, a po ulicama je vjetar dizao prašinu i skidao šešire. Bio je takav dan, da se čovjeku neprestano htjelo piti, i Gurov je često zalazio u paviljon i nudio Ani Sergejevnoj sad malinovac, sad sladoled. Vrijeme je bilo takvo, da čovjek nije znao, što bi počeo“ (Čehov 1988, 351).

Poput cijelog mjesta, navečer odlaze na pristanište da vide tko će biti nove pridošlice parobrodom. Moguće je čak da Ana odlazi za svaki slučaj provjeriti hoće li doći njen muž, ali ono što je sigurno je da je smetena jer je duboko obuzeta Dmitrijem i predosjeća što im slijedi pa je tako motrila „kroz lornjon parobrod i putnike, kao da traži znance, a kada se obraćala Gurovu, oči su joj sjale. Ona je mnogo govorila, njena pitanja bila su kratka, i odmah je zaboravljala, što je pitala; zatim je u gomili izgubila svoj lornjon“ (Čehov 1988, 351). Vjetar se stišao, gomila razišla i Ana je ostala na brisanom prostoru ne gledajući Gorova i mirišući cvijeće. Kada mu nije odgovorila na postavljeno pitanje, „iznenada je zagrla i poljubi u usta i osjeti miris i vlagu cvijeća, ali se istoga trenutka plašljivo obazre: je li tko vidio?“ (351). Senzualan miris prisutan je i u nastavku pripovijetke jer i u njezinoj hotelskoj sobi „bilo je zagušljivo, mirisalo je parfemom, što ga je kupila u japanskom magazinu“ (351). Dok je promatra, još jednu – činilo se – ženu u svome životu, ima trenutak introspekcije i razmišlja o kategorijama žena s kojima je ranije bio:

Od onoga, što je doživio, on je sačuvao uspomenu na bezbrižne, dobrodušne žene, vesele od ljubavi i zahvalne mu za sreću, iako vrlo kratku; pa uspomenu na žene, kakva je na primjer njegova, koje su ljubile bez iskrenosti, sa suvišnim razgovorima, namješteno, s histerijom, s izrazom lica, kao da to nije bila ljubav, strast, nego nešto značajnije; i na dvije-tri vrlo lijepe, hladne, kod kojih bi se odjednom na licu pojavio izraz gramzljivosti, uporna želja da uzmu, ugrabe od života više, no što on može dati, a to su bile žene, koje su već prešle prvu mladost i bile kapriciozne, nepromišljene, vlastoljubive, ali ne baš pametne; i kad bi Gurov prema njima ohladnio, njihova ljepota budila bi u njemu mržnju, i čipke na njihovu rublju podsjećale bi ga na riblje ljuske. (351-352)

Ponovo se pojavljuje „institutski“ dojam o Ani Sergejevnoj koja je toliko drugačija od svih pobrojanih i ne uklapa se ni u jednu kategoriju, a posebno je posve dijametralno oprečna

njegovoj supruzi već i fizički (sitna bojažljiva plavuša i krupna nadmena crnka). Kako se u tekstu kaže, postojala je

istinska bojažljivost, nespretnost neiskusne mladosti, nelagodan osjećaj; i dobivao se dojam zbunjenosti, kao kad bi netko iznenada pokucalo na vrata. Ana Sergejevna, ta „dama sa psetancem“, vladala se prema onome što se dogodilo, nekako osobito, vrlo ozbiljno, kao prema svome padu, – tako je po svemu izgledalo, i to je bilo čudnovato i nezgodno. Crte njezina lica nekako su popustile, uvenule, i niz obraze tužno su joj visjele duge kose, ona se zamislila u turobnoj pozi kao grešnica na starinskoj slici. (352)

Gurova njezina reakcija nesumnjivo zbunjuje tako da čak razmišlja je li autentična ili lažna, a zanimljiva je i usporedba Ane u tom stanju sa starinskom – dakle, već više puta viđenom, ali tada demodiranom, neobičnom – slikom upravo grešnice što ona za sebe tada nesumnjivo misli da jeste. Dok ona plače, Gurov jede lubenicu. Ne možemo znati o čemu razmišlja jer to u tekstu nije otkriveno, ali smatramo da je tih barem pola sata tišine dok ona plače moralo proteći u nekom razmišljanju. U razgovoru koji slijedi se osjeti ton njegove iritacije, odrješit je, naglo s „vi“ prelazi na „ti“ (ona se njemu nastavlja obraćati na „vi“), kao da nije bio pripremljen na iskren, nepovršan razgovor.

Ana Sergejevna činila je dirljiv utisak, od nje je odisalo čistoćom poštene, naivne žene, koja je malo živjela; jedina svijeća, koja je gorjela na stolu, jedva je osvjetljavala njeno lice, ali se vidjelo, da joj nije lako pri duši.

- Zašto bih *te* (kurziv moj, Z. L.) ja prestao poštivati? – upita je Gurov. – Ti sama ne znaš, što govoriš.

- Neka mi bog oprost! – reče ona, i oči joj se napuniše suzama. – To je užasno.

- Ti kao da se opravdavaš.

- Čime se ja mogu opravdati? Ja sam gadna, niska žena, ja sebe prezirem, pa ne mogu ni pomisliti na to, da se opravdam. Ja nisam prevarila muža, nego samu sebe. I to ne samo sada, ja već odavno varam. Moj muž je možda čestit, dobar čovjek, ali on je lakaj! Ja ne znam, što on tamo radi, kako služi, ja samo znam, da je on lakaj. Meni je, kada sam pošla za njega, bilo dvadeset godina, mučila me radoznalost, htjela sam nešto bolje; ta postoji – govorila sam sebi, – i drugačiji život. Htjelo mi se poživjeti! Poživjeti, pa poživjeti... Radoznalost me pekla... Vi to ne razumijete, ali, zaklinjem se bogom, ja više nisam mogla sobom vladati, sa mnom se nešto događalo, mene se nije moglo zadržati, ja sam rekla mužu, da sam bolesna, i došla sam ovamo... A ovdje sam

neprestano hodala kao po žeravici, kao luda... a sada sam evo postala ništavna, nevaljala žena, koju svatko može prezirati.

Gurovu je već bilo dosadno slušati, njega je razdraživao naivan ton, to kajanje, tako neočekivano i neumjesno; da nije imala suza u očima, moglo bi se pomisliti, da se šali ili da glumi.

- Ja ne razumijem, - reče on tiho, što ti hoćeš?

Ona je sakrila lice na njegove grudi i privila se uza nj.

- Vjerujte mi, vjerujte mi, molim vas... – govorila je ona. – Ja volim pošten, čist život, a grijeh mi je odvratn, i ja sama ne znam, što radim. Prost svijet veli: nečastivi je zaveo. I ja mogu sada za sebe reći, da me je nečastivi zaveo.

- Dosta, dosta... – promrmlja on.

On je gledao u njene ukočene, prestrašene oči, ljubio ju je, govorio joj tiho i umiljato, i ona se polako umiri i postade opet vesela; stadoše se oboje smijati. (Čehov 1988, 352-353)

Naveli smo ovaj dugi citat u cijelosti jer on sadrži nekoliko iznimno važnih mjesta za raspravu o *pošlosti*. Prije svega, vidimo da Gurov nema neku posebnu potrebu za iskrenošću, odnosno za razgovorom koji ne bi bio površan, te da ga iskrenost zapravo zbunjuje. Na kraju je umiruje kao da umiruje dijete, a i ona se poput djeteta brzo umiri i posve promijeni raspoloženje. Nadalje, Ana Sergejevna sebe naziva *pošlaja ženščina*,⁷ imajući u vidu zasigurno to što je obuzelo i nagnalo da završi u hotelskoj sobi s muškarcem koji nije njen suprug. I činjenicu da se ponaša staromodno mogli bismo povezati s potencijalnom njenom *pošlosti* kada bi njezina reakcija bila lažna i hinjena, a ona to ni u kojem slučaju nije. Napoljetku, kada izađu iz njezine hotelske sobe, Gurovljeva fantazija da će biti u kratkoj vezi sa ženom kojoj ne zna ime se posve rasprši jer pročita i njezino prezime von Dideric te saznajemo da nije sigurna ni kakvo joj porijeklo ima muž („djed mu je, čini se, bio Nijemac, a on je pravoslavni [Čehov 1988, 353]) kao što ne zna ni gdje radi, ali ga s velikom sigurnošću naziva lakajem. Čitatelj će odmah posumnjati da muž ima sluganski karakter ili čak onaj ulizice, a te će se sumnje potvrditi u sljedećem dijelu kada ga ugledamo Gurovljevim očima i vidimo kako se dodvorički klanja svima u kazalištu.

⁷ „I zdes' vse hodila, kak v ugar, kak bezumnaja... i vot ja stala pošloj, drjannoj ženščinoj, kotoruju vsjakij mozet prezirat“.

Da ima nade za Gurova vidimo iz toga što pozitivno reagira na ljepotu prirode, što je uvijek pouzdan signal kod Čehova. Kada izađu u šetnju poslije noći u hotelskoj sobi i dok sjedi pored „mlade žene, koja je u svitanje izgledala vrlo lijepa, umiren i očaran tom divnom okolinom – morem, gorama, oblacima, širokim nebom“, razmišljao je „kako je zapravo, ako se zadubiš, sve na ovome svijetu prekrasno, sve osim onoga što mi sami mislimo i radimo, kada zaboravljamo na više ciljeve čovječanstva, na svoje ljudsko dostojanstvo“ (Čehov 1988, 354).

Njihova se veza lagano razvija, a njen muž uporno ne dolazi. Naposljetku je od njega stiglo pismo „u kojem javlja, da su mu oboljele oči, i moli ženu, da se što prije vrati kući“ (Čehov 1988, 354). Dakako, može biti da su mužu uistinu oboljele oči, a može biti i da se nisu dovoljno dobro skrivali i da su do njega došle glasine o supruginom prijateljevanju s drugim muškarcem te je bolest očiju metafora, kao što možda nije slučajno da ona pred sam čin preljuba u mnoštvu na pristaništu gubi optičko pomagalo – lornjon. Ana se vraća u S., žalosna je, ne plače, tvrdi da se zauvijek rastaju i da je tako najbolje za oboje. Zanimljiv je Gurovljev „izlazak“ iz te veze koji se opisuje kao buđenje.

Vlak je brzo krenuo, njegova svjetla brzo su iščezla i za minutu nije se više čula ni njegova tutnjava, baš kao da se sve namjerno dogovorilo, da što brže prekine taj slatki zaborav, to bezumlje. Gurov ostade na peronu sam; gledajući u tamnu daljinu slušao je zuku zrikavaca i brušenje telegrafskih žica s takvim osjećajem, kao da se toga trena probudio. Mislio je o tome, kako je sada njegov život za jedan doživljaj ili pustolovinu bogatiji, kako se ona već svršila i kako je sada ostala samo uspomena... Bio je ganut, tužan, i osjećao je lako kajanje. Eto, ta mlada žena, koju nikada ne će vidjeti, nije bila s njim sretna; on je bio s njim prijazan i srdačan, a ipak u vladanju prema njoj, u njegovom tonu i milovanju, kao tanka sjenka provlačila se laka poruga, gruba oholost sretnoga muškarca, koji je uz to dvaput stariji od nje. Sve vrijeme ga je ona nazivala dobrim, neobičnim i uzvišenim; on joj se očito činio drugačiji, nego što je uistinu, znači, nehotice ju je obmanjivao. (Čehov 355)

Svjestan je, dakle, da je njegovo ponašanje iskvareno i žao mu je zbog njegova nadmenog stava, tim više što ona ništa od toga nije zamjećivala, već je vidjela neku idealnu, imaginarnu verziju njega. Međutim, ta samosvijest još ne predstavlja pobjedu protiv *pošlosti* jer se vraća svojoj repetitivnoj i ispraznoj moskovskoj svakodnevnici.

3.3. Treći dio: Moskva, grad S.

Čim se vrati u Moskvu, vrati se starim navikama i isprva se raduje moskovskoj zimi koja ga osvježava, podmlađuje i privremeno mu miče iz vida morske uspomene. Postupno tone u poznatu kolotečinu, ali ipak ne kao prije.

Kada pada prvi snijeg, u prvi dan vožnje na saonicama, ugodno je gledati bijelu zemlju i bijele krovove, diše se nekako lako, prijatno, i tada se u sjećanju bude mlade godine. Stare lipe i breze, bijele od inja, imaju dobroćudan izraz, one su bliže srcu od čempresa i palmi, i kad je blizu njih, čovjek više nema prave volje da misli o gorama i o moru.

Gurov je bio Moskovljanin, vratio se u Moskvu jednog lijepog hladnog dana, i, kad je obukao bundu i tople rukavice i prošetao po Petrovki, pa još u subotu navečer čuo zvonjavu zvona, njegovo nedavno putovanje i krajevi, u kojima je bio, izgubili su za njega sav čar. Malo po malo utonuo je u moskovski život, već je pohlepno čitao po troje novine na dan i govorio, da iz principa ne čita moskovske novine. Već ga je vuklo u restorane, klubove, na večere znancima i jubileje, i već mu je laskalo, što k njemu dolaze poznati advokati i glumci, i što u liječničkom klubu karta sa sveučilišnim profesorom. Već je mogao pojesti cijelu porciju kisela kupusa s mesom prženim na tavi. (Čehov 1988, 356)

Međutim, ne događa se ono što je vođen prethodnim iskustvom očekivao da će se dogoditi, to jest da će i nju pokriti „u njegovu sjećanju magla, i samo ponekad će mu doći na san sa svojim dirljivim smiješkom, upravo onako, kao što su mu dolazile na san i druge“ (Čehov 1988, 356). Ana u sjećanju ne blijedi, jedva da se može nazvati uspomenom jer ima dojam da je živa pored njega.

Kad bi u večernjoj tišini dopirali u njegov kabinet glasovi djece, koja su učila lekciju, kad bi slušao romancu ili orkestrion u restoranu, ili kad bi u kaminu zavijala mećava, odjednom bi mu u pameti iskrsavalo sve: i ono što je bilo na molu, i rano maglovito jutro u gorama, i parobrod iz Teodosije, i poljupci. On je dugo šetao po sobi i sjećao se i smiješio se, a zatim bi uspomene prelazile u snove, i u njegovoj mašti miješalo se ono, što je prošlo, s onim što će biti. Ana Sergejevna nije mu dolazila na san, nego je išla s njim posvuda kao sjena i slijedila ga. Kad bi zatvorio oči, vidio bi je kao živu, ona mu se činila ljepša, mlađa, nježnija, nego što je bila; a on sam činio se sebi boljim, nego što je bio tada u Jalti. Uvečer ona bi ga gledala iz ormara za knjige, iz kamina, iz ugla, on bi

čuo njeno disanje, umiljato šuštanje njene haljine. Na ulici pratio bi pogledom žene, tražio, ne će li naći koju sličnu njoj...

I već ga je mučila silna želja, da s nekim podijeli svoje uspomene. Ali kod kuće nije mogao govoriti o svojoj ljubavi, a izvan kuće – nije bilo s kim. Ne će valjda sa stanarima ili u banci? A i o čemu bi govorio? Zar je on tada ljubio? Zar je bilo išta lijepo, poetično ili poučno ili naprosto zanimljivo u njegovo odnosu prema Ani Sergejevnoj? I tako se događalo, da je govorio neodređeno o ljubavi, o ženama, a nitko se nije domišljao, u čemu je stvar, samo je njegova žena micala svojim crnim obrvama i govorila:

- Tebi, Dimitrije, nikako ne pristaje uloga osvajača srdaca. (Čehov 1988, 356-357)

Drugim riječima, promjena kreće sporim, ali sigurnim korakom iz susreta s Anom – s autentičnim, iskrenim ljudskim bićem koje ne glumi reakcije i nema straha od toga da će ispasti staromodna, već isključivo od toga da će ispasti nemoralna žena, iz susreta s najvjerojatnije jedinim takvim stvorenjem koje je upoznao u odraslom životu punom pretvaranja. Iz prethodnog citata vidimo da je zapravo posve usamljen i da nema nikoga s kim bi mogao razgovarati o nečemu što se ne tiče uobičajenih praznih stvari, vidimo i iz komentara njegove supruge da je nije briga čak i ako sumnja u njegovu vjernost, a u sljedećem ćemo prepoznati potpuni sraz novog Gurova s okolinom koja je čista *pošlost'*. Štoviše, iz njegove misaone reakcije na jednu jedinu *pošluju* rečenicu koju izgovara čovjek kojem se pokušava povjeriti, možemo izvući definiciju *pošlosti*.

Jednom noću, kad je izlazio iz liječničkog kluba sa svojim partnerom, činovnikom, on se nije mogao uzdržati i reče:

- Kad biste vi znali, s kakvom divnom ženom sam se upoznao u Jalti!

Činovnik sjede u saonice, one već krenuše, a tada se odjedamput (sic!) okrene i zavika:

- Dmitrije Dmitriču!

- Što je?

- Onomad ste imali pravo: jesetra nije bila najsvježija!

Te riječi, tako obične, zbog nečega su odjednom uzbunile Gurova, učinile mu se ponižujuće, nečiste. Kako divlji običaji, kakvi ljudi! Kako besmislene noći, kako nezanimljivi, tričavi dani! Luđačko kartanje, žderanje, opijanje, stalni razgovori sve o jednom te istom. Na nepotrebne poslove i te razgovore o jednom te istom troši se veći

dio vremena, najbolja snaga, i na kraju krajeva ostaje neki kus, beskrilan život, neka ludorija, a otići i pobjeći ne može se, kao da si u ludnici ili na robiji! (Čehov 1988, 357)

Gurov sad istinski shvati kako je okolina u kojoj živi *pošlaja*, bezlična, banalna, jedna i bez trunke duhovnosti te želi pobjeći od nje, ali zbog okova braka i društvenih normi misli da ne može. Nije mogao spavati, glava ga je boljela i sve mu se gadilo, ali naposljetku odluči pronaći Anu i otputuje u grad S.

Odsjeda u provincijskom hotelu čiji je interijer *pošlyj*: nesavršena kopija svih drugih provincijskih hotela poznata još od Gogolja. Nakon što se raspita kod vratara o adresi, odlazi čekati pred Aninu kuću, ali je već prvi dojam nelagodan, jer je kuća okružena sivom ogradom sa šiljcima od koje „moraš bježati“ (Čehov 1988, 359). Nije znao kako da joj pristupi jer je bio neradni dan i suprug je zasigurno bio kod kuće te je odlučio:

pouzdati se u slučaj. I on je neprestano hodao ulicom i oko ograde i očekivao taj slučaj. Vidio je kako je na vrata ušao prosjak, kako su ga napali psi, a zatim, čas kasnije, začuje svirku na klaviru, ali su zvuci do njega dopirali slabo, nejasno. Bit će da je svirala Ana Sergejevna. Tada se odjednom otvoriše glavna vrata, iz njih izađe neka starica, a za njom istrča bijeli, poznati špic. Gurov htjede da zovne pseto, ali mu odjednom srce jako zalupa, i on se od uzbuđenja nije mogao sjetiti, kako se špic zove.

Hodao je oko kuće i sve više mrzio sivu ogradu, i već je razdraženo mislio, da ga je Ana Sergejevna zaboravila i da se možda zabavlja s kim drugim – ta to je tako prirodno kod mlade žene, koja je primorana od jutra do večeri gledati tu prokletu ogradu. (Čehov 1988, 358)

Naposljetku se sjeti da je vidio najavu premijere „Gejše“ i da će zasigurno njezin muž kao državni službenik biti tamo, a onda i ona s njim. Kada ugleda njezinu pratnju, vidi da je to „mlad čovjek s malim zaliscima, vrlo visok i poguren; on je na svakom koraku klimao glavom, i činilo se, da se neprestano klanja. (...) I zaista, u njegovoj dugoj pojavi, u zaliscima, u maloj čeli bilo je nešto lakajski skromno; on se slatko smiješio, a u zapučku blistala mu je značka nekog učenog društva, baš kao lakajski broj“ (Čehov 1988, 359). Da je Gurov otpustio sve kočnice *pošlosti* vidimo iz njegove reakcije:

kad je Gurov ugleda, srce mu se steže, i on jasno shvati, da sada za njega na cijelome svijetu nema bližeg, dražeg i važnijeg čovjeka od nje; ta mala žena, koja se izgubila u provincijskoj gomili i koja se nije ničim isticala, s banalnim lornjonom u ruci, ispunjavaše sada čitav njegov život, bijaše njegova bol i radost, jedina sreća, što ju je

sada želio; i uz zvuke lošega orkestra, uz zvuke jadnih provincijskih violina on je mislio o tome, kako je ona lijepa. (Čehov 359)

Dok je u pauzi prati do skrivenih stepenica da neometano porazgovaraju, „on se odjedamput (sic!) sjeti, kako je onomad na željezničkoj stanici, kad je pratio Anu Sergejevnu, sam sebi govorio, da je sve svršeno, i da se oni ne će više nikada vidjeti. A kako je još daleko bilo do konca!“ (Čehov 1988, 360). Priznaje mu da pati i da ne uspijeva da ga zaboravi, a pritom ga je „gledala sa strahom, s molbom, s ljubavlju“ (360). Gurov po njezinim očima poznaje da je uistinu nesretna i ona mu obećava da će početi dolaziti u Moskvu.

3.4. Četvrti dio: Moskva, otvoreni kraj

Ana počinje dolaziti u Moskvu kako je obećala, mužu je govorila „da ide da se posavjetuje s profesorom radi svoje ženske bolesti, a muž je i vjerovao i nije“ (Čehov 1988, 361), što je stav nebrige dokle god su formalno očuvani kao par koji je vrlo sličan onom Gurovljeve supruge. Ponovno imamo priliku vidjeti ih u hotelskoj sobi, ali Gurov više nije čovjek koji bi pomalo brutalno jeo lubenicu i pritom sumnjao u njene suze. Posve je svjestan podvojenosti vlastitog života jer živio je uistinu dva:

jedan javni, koji su vidjeli i poznavali svi, kojima je to bilo potrebno, pun uvjetne istine i uvjetne obmane, život, koji je bio savršeno sličan onome njegovih znanaca i prijatelja, i drugi – koji je provodio tajno. I nekim čudnim sticajem (sic!) prilika, možda i slučajnim, sve što je za njega bilo važno, zanimljivo, neophodno potrebno, sve ono, u čemu je on bio iskren i u čemu nije sam sebe obmanjivao, a što je sačinjavalo jezgru njegova života, događalo se tajom od drugih; a ono što je bila njegova laž, njegova ljuska, u koju se uvlačio da sakrije istinu, kao na primjer njegova služba u banci, njegove prepirke u klubu, njegova „niža rasa“, njegovo posjećivanje jubileja sa ženom – sve je to bilo javno. A po sebi on je sudio i o drugima, nije vjerovao onome, što je vidio, i uvijek je pretpostavljao, da kod svakoga čovjeka pod velom tajne, kao pod velom noći, teče njegov pravi, njegov najzanimljiviji život. Svaka egzistencija osniva se na tajni, i možda baš zato kulturni čovjek tako nervozno nastoji oko toga da se lična tajna poštuje. (Čehov 1988, 362)

Zbog vrlo spretnog otvorenog kraja ostvarenog dijelom upitnim rečenicama, čitatelj na kraju teksta ima jasan osjećaj da će se u budućnosti udvoje boriti protiv *pošlosti* u kojima žive. Ona pod dojmom bezizlaznosti njihove situacije najprije plače, a kada je on ide zagrliti i utješiti,

vidi svoju sijedu glavu u ogledalu i shvaća da mu je prijetvorni život, odnosno *pošlost'*, već pojela mladost i da će to uskoro učiniti i u njenom slučaju.

Ramena, na kojima su ležale njegove ruke, bila su topla i podrhtavala su. On osjeti samilost prema tom životu, još tako toplom i lijepom, ali koji će vjerojatno naskoro početi blijedjeti i venuti kao i njegov život. Zašto ga ona tako ljubi? On se uvijek ženama pričinjao drugačiji, nego što je bio, i one u njemu nisu ljubile njega, nego čovjeka, kojega je stvorila njihova mašta, a one ga u svom životu žudno tražile; pa ipak i onda, kad bi primijetile svoju zabludu, one su ga ljubile. A nijedna od njih nije bila s njim sretna. Vrijeme je prolazilo, on se upoznavao, sastajao, rastajao, a nijedamput (sic!) nije ljubio; bilo je to sve, što hoćeš, samo ne ljubav.

I tek sada, kad mu je glava posijedjela, on se zaljubio pravo, istinski – prvi put u životu.

Ana Sergejevna i on ljubili su jedno drugo, kao što se vole vrlo bliski, srodni ljudi, kao muž i žena, kao nježni prijatelji. Njima se činilo, da ih je sama sudbina predodredila jedno za drugo, i bilo im je neshvatljivo, zašto je on oženjen, a ona udata. Bili su kao dvije ptice selice, mužjak i ženka, koje su uhvatili i prisilili da žive u zasebnim krletkama. Oni su oprostili jedno drugome ono, čega su se stidjeli u svojoj prošlosti, praštali su sve u sadašnjosti i osjećali, da ih je ta njihova ljubav oboje izmijenila.

Prije, u teškim časovima, on je sebe umirivao raznim razmišljanjima, kakva su mu već padala na pamet, a sada mu nije bilo do razmišljanja, on je osjećao duboku samilost, htio je biti iskren, nježan... (Čehov 1988, 363)

Suosjećanje, samilosti i potreba za iskrenošću tri su ključne riječi iz prethodnog citata koje pokazuju Gurova u jednom posve drugačijem svjetlu. Automatizam i ispraznost njegova življenja poništio je taj novi sadržaj koji mu je dijametralno suprotan, odnosno suprotan *pošlosti*. Junacima u budućnosti predstoji zajedno se boriti protiv okova u kojima se nalaze: „I činilo se, da ne će proći mnogo vremena, i rješenje će biti tu, a tada će započeti nov, prekrasan život; i oboma je bilo jasno, da je do konca još vrlo daleko, i da ono najzamršenije i najteže tek sada počinje“ (Čehov 1988, 363).

4. Zaključak

Ovaj rad za cilj je imao pojašnjenje fenomena *pošlosti* na primjeru pripovijetke „Dama s psićem“ A. P. Čehova. Na početku rada je stoga prikazano rječničko tumačenje termina koji je izrazito višeznačan i u drugim jezicima nema ekvivalenta te ga u radu nismo niti prevodili, nego smo ga – kako je sugerirao Vladimir Nabokov – samo transliterirali. Pojašnjena je prošlost termina koji postoji mnogo duže nego što ima negativne konotacije. Taj proces stvaranja negativnog značenja termina koji se isprva odnosio na staro i tradicionalno Svetlana Boym povezuje s „paradoksom ponavljanja i tradicije“. Oni su svakako važni, ali u slučaju *pošlosti* govorimo o „ponavljanju koje se pokvarilo, običaju pretvorenom u istrošeni klišej, tradiciji svedenoj na beskrajn niz postupaka koji dokidaju sva estetska i kritička eksperimentiranja“ (Boym 46). Čim je *pošlost'* prepoznata kao nešto negativno, započeo je i rat protiv nje, a jedno od važnih bojnih polja bila je i književnost. Čehovljev tretman *pošlosti* ponešto je drugačiji od onog kakav je kod njegovih suvremenika jer, kako tvrdi Boym, ne zauzima jednu moralnu perspektivu i kod njega je *pošlost'* uvelike povezana sa svakodnevicom.

Takav je slučaj i u „Dami sa psićem“ koju smo pokušali analizirati kao pripovijetku u kojoj glavni junak pobjeđuje u osobnoj bitci s *pošlosti*, ali ga očekuje i zajednička borba s junakinjom za slobodan i otvoren život. Gurova mijenja naizgled banalan susret s posve neizvještačenom ženom koja poput djeteta reagira prirodno na ono što joj se događa i ne pokazuje nikakav strah od toga da bi se njezine reakcije mogle proglasiti lošim ukusom. Pod utjecajem tog susreta u danima i mjesecima koji slijede prepoznaje *pošlost'* u kojoj i koju živi, te nakon kulminacije u neuspjelom pokušaju iskrenog razgovora s poznanikom u određenoj mjeri raskida s takvim životom i odlazi u grad u kojem ona živi u okovima svoje osobne *pošlosti*. Pripovijetka ima otvoren kraj: junacima tek predstoji zajednička bitka za oslobođenje od *pošlosti* na koju su osuđeni, a koja se očituje u strogo formalnom, automatiziranom i repetitivnom životu.

5. Bibliografija

Izvori:

Čehov, A. P. „Dama s sobačkom“. *Internet biblioteka Alekseja Komarova*.
<https://ilibrary.ru/text/976/p.1/index.html>.

Čehov, Anton P. *Paviljon br. 6 i druge novele*. Prev. Tomislav Prpić, Iso Velikanović, Božidar Škritek, Dobriša Cesarić, Martin Lovrenčević, Maja Mulić i D. Marić. August Cesarec, 1988.

Dostojevski, Fjodor M. *Zločin i kazna*. Prev. Zlatko Crnković. Globus media, 2004.

Puškin, A. S. *Evgenij Onegin*. OLMA Media Grupp, 2013.

Puškin, A. S. *Evgenij Onjegin*. Prev. Ivan Slamniġ. Globus media, 2004.

Literatura:

Boym, Svetlana. *Common Places: Mythologies of Everyday Life in Russia*. Harvard University Press, 1994.

Glebkin, V. V. „Pošlost“. *Kul'turologija. Ènciklopedija. V 2-h t. Tom 2.*, ur. S. Ja. Levit. ROSSPÈN, 2007, pp. 242-244.

Gold, Herbert. „Vladimir Nabokov, The Art of Fiction No. 40“. *The Paris Review*, no. 41, 1967. <https://www.theparisreview.org/interviews/4310/the-art-of-fiction-no-40-vladimir-nabokov>.

Lelis, E. I. „Slovo kak idejno-èstetièeskaja konstanta podteksta“. *Vestnik Udmurtskogo universiteta. Serija „Historija i filologija“*, no. 4, 2010, pp. 137-140. *Kiberleninka*.
<https://cyberleninka.ru/article/n/slovo-kak-idejno-esteticheskaya-konstanta-podteksta>.

Nabokov, Vladimir. „Pošljaki i pošlost“. *Častnyj Korrespondent*, 23. 7. 2015.
http://www.chaskor.ru/article/poshlyaki_i_poshlost_38889.

Novikova, U. V. „Osobennosti vydelenija edinic funkcional'no-demantièeskogo tekstovogo polja (na materiale rasskaza A. P. Čehova 'Dama s sobačkom'““. *Gumanitarnye i social'nye nauki*, no. 6, 2019, pp. 157-165. *Kiberleninka*.
<https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-vydeleniya-edinits-funktsionalno->

semanticheskogo-tekstovogo-polya-na-materiale-rasskaza-a-p-chehova-dama-s-sobachkoy.

Ožegov, S. I. *Slovar' russkogo jazyka*. Sovetskaja ènciklopedija, 1968.

Poljanec, Radoslav F. i S. M. Madatova-Poljanec. *Rusko-hrvatski rječnik*. Školska knjiga, 2002.

Rožanova, V. V. i I. I. Matveev (ur.). *Slovar' russkogo jazyka v četyreh tomah. Tom 3: P-R*. Gosudarstvennoe izdatel'stvo inostrannyh i nacional'nyh slovarej, 1959.

Vidić, Adrijana. *Ruska ženska autobiografija: osobno i javno*. Hrvatska sveučilišna naklada, Zavod za znanost o književnosti Filozofskoga fakulteta u Zagrebu, 2016.

Vorkačev, S. G. i E. A. Vorkačeva. „Pošlost" v leksikografičeskom predstavlenii“. *Mir. Čelovek. Jazyk: sbornik naučnyh trudov*, ur. O. L. Bessonova. Izdatel'stvo VIGU, 2019, pp. 21-26.

Sažetak

***Pošlost'* u pripovijetci „Dama s psićem“ A. P. Čehova**

Cilj ovog diplomskog rada bio je osvijetliti fenomen *pošlosti* na primjeru pripovijetke „Dama s psićem“ A. P. Čehova. Prvo je poglavlje rada posvećeno rječničkoj definiciji *pošlosti*, povijesti i sadašnjem značenju termina, a posebno se potpoglavlje bavi pojavom i tretmanom *pošlosti* kod Čehova. Analitički dio je podijeljen na četiri potpoglavlja poput pripovijetke i u njemu se prikazuje postupna metamorfoza glavnog junaka koja se ostvaruje kroz njegovu borbu s *pošlosti*.

Ključne riječi: A. P. Čehov, „Dama s psićem“, *pošlost'*

Abstract

***Poshlost* in A. P. Chekhov's „Lady with the Lapdog“**

The aim of this thesis is to cast light on the phenomenon of *poshlost* in A. P. Chekhov's story „Lady with the Lapdog“. First chapter is dedicated to the dictionary definitions of *poshlost* and to the historical and contemporary meaning of the term. Additional subchapter deals with the manifestations and treatment of *poshlost* in Chekhov's works. Analytical part of the thesis is divided into four subchapters like the story itself. It demonstrates protagonist's gradual metamorphosis through his battle with *poshlost*.

Keyword: A. P. Chekhov, „Lady with the Lapdog“, *poshlost*

Резюме

Пошлость в рассказе «Дама с собачкой» А.П. Чехова

Цель настоящей дипломной работы – осветить феномен пошлости в рассказе «Дама с собачкой» А. П. Чехова. Первая глава посвящена словарным толкованиям понятия пошлости и ее историческим и современным значениям. Отдельная часть главы рассматривает появление и отношением к пошлости в текстах Чехова. Анализ феномена состоит из четырех частей, подобно самому рассказу, и показывает постепенную трансформацию протагониста в процессе его борьбы с пошлостью.

Ключевые слова: А. П. Чехов, «Дама с собачкой», пошлость